

สถาปัตยกรรมคดี

“ชิปกร”

เห็นชื่อเรื่องข้างบนแล้วท่านผู้อ่านอย่าเพิ่งเข้าใจว่าจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิชาว่าด้วยการก่อสร้างเหมือนอย่างกับวิชาการอื่น ๆ เช่น วิชาโบราณคดี และวรรณคดี ซึ่งผู้เขียนไม่ได้ศึกษามาทางด้านนี้ โดยเฉพาะหรือแม้กระทั่งรู้วิธีการขุดหลุมจะตอกเข็มอย่างไรเลย แท้จริงแล้วผู้เขียนเพียงแค่ประสงค์จะเล่าถึงเรื่องราวของการเริ่มต้นก่อนที่จะมาเป็นคณะสถาปัตยกรรมไทย ซึ่งปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็น คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร เพื่อเป็นหลักฐานให้อนุชนรุ่นหลังได้ทราบและเข้าใจอย่างชัดเจนโดยทั่วกัน เพราะผู้เขียนได้รู้ได้เป็นตลอดจนมีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิดในการก่อตั้งและวางรากฐานการสอนด้วยผู้หนึ่ง จากความทรงจำที่ยังฝังแน่นไม่เลอะเลือนเสื่อมไปตามกาลเวลา หรือหากจะรอคอยโอกาสอยู่ “พุงนี้ก็สายเสียแล้ว” ดังวาจาของท่านศาสตราจารย์ ศิลป พีระศรี ได้กล่าวไว้ ซึ่งบรรดาสานุศิษย์ทั้งหลายต่างยึดถือเป็นคติพจน์ประจำใจเสมอ เนื่องในวาระอายุครบ 36 ปี ของคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร (เมื่อปี พ.ศ. 2534-บ.ก.) ที่มีความเจริญก้าวหน้ามาพอสมควรหรือถ้าจะเปรียบกับบุคคลก็เป็นวัยฉกรรจ์เต็มตัว และนับว่าเป็นการเหมาะสมที่สุดสำหรับในโอกาสเช่นนี้

นับย้อนหลังไป 38 ปี ตรงกับพุทธศักราช 2496 โรงเรียนศิลปศึกษา (ปัจจุบันคือ วิทยาลัยช่างศิลป์ สังกัดกรมศิลปากร) มีฐานะเป็นโรงเรียนเตรียมของมหาวิทยาลัยศิลปากรได้เปิดแผนกสถาปัตยกรรมไทยขึ้นอีกแผนกหนึ่ง ตามนโยบายของรัฐบาลสมัย ฯพณฯ จอมพลแปลก พิบูลสงคราม

เป็นนายกรัฐมนตรี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อธำรงรักษาและสืบทอดวิชาช่างอันเป็นศิลปวัฒนธรรมของชาติไทยให้ดำรงคงอยู่ตลอดไป วิชาช่างที่สอนเป็นพื้นฐานตามหลักสูตร 2 ปี พุทธศักราชเบื้องต้นวิชาลอกลาย ถ่ายแบบแสดงเงา ปั้น แกะสลักไม้ ทฤษฎีสี ทฤษฎีองค์ประกอบศิลป์และศิลป์ไทย ฯลฯ พร้อมทั้งเรียนวิชาสามัญควบคู่ไปด้วย และผู้เขียนก็ได้รับมอบหมายหน้าที่ให้เข้าเกี่ยวข้องเป็นอาจารย์ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ภายหลังจากประกาศรับสมัครออกไป ก็มีผู้ที่สำเร็จชั้นมัธยมปีที่ 6 ซึ่งตั้งใจใฝ่ฝันว่าในอนาคตตนจะเป็นสถาปนิกที่มีชื่อเสียงและสร้างสรรค์ผลงานทางด้านสถาปัตยกรรมไทยแก่ชาติบ้านเมืองมาสมัครเข้ารับการศึกษารุ่นแรกไม่มากนัก ในจำนวนนี้เป็นผู้หญิง 1 คน เรียกว่าเป็น “ไข่แดง” หรือขวัญใจของแผนกนี้ทีเดียว และเนื่องจากจำนวนนักเรียนยังน้อยอยู่ จึงอาศัยสถานที่ทำการบนกองหัตถศิลป์ โดยตั้งโต๊ะเขียนแบบกันกลางห้องโถงเป็นการชั่วคราวถึงชั่วโมงวิชาสามัญจึงไปเรียนรวมกับแผนกจิตรกรรมและประติมากรรมต่อมาก็มีนักเรียนชายหญิง 3-4 คน ขออนุญาตย้ายแผนกด้วยเหตุผลว่า รู้สึกเป็นการยากลำบากและขัดข้องต่อการปฏิบัติงานบางวิชา เกี่ยวกับเพศบ้าง คงเหลือนักเรียนชายที่ไม่เปลี่ยนแปลงความตั้งใจล้วน 6 คน หลังจากนั้นก็ไม่มีผู้หญิงมาสมัครเข้าศึกษาในแผนกสถาปัตยกรรมไทยอีกเลย

ถึงช่วงนี้ ผู้เขียนเห็นสมควรเล่าเหตุการณ์สำคัญตอนหนึ่งไว้เพื่อทราบ ด้วยเหตุความจำเป็นที่ต้องไปเรียนวิชาสามัญร่วมกับแผนกอื่นซึ่ง

ส่วนใหญ่กำลังอยู่ในวัยรุ่นไฟแรงทั้งนั้น การสัพยอกหยอกล้อในระหว่างนักเรียนด้วยกันย่อมถือเป็นเรื่องธรรมดาของเพื่อนฝูง และมีบางเรื่องที่เกิดขึ้นเลยซึ่งอาจไม่มีเจตนาร้ายก็ได้ นอกจากจะเย้าแหย่ตามนิสัยคะนองปากของคนบางคนเท่านั้น แต่ก่อให้เกิดความอับอายและเจ็บแค้นขึ้นแก่นักเรียนแผนกสถาปัตยกรรมไทยทุกคน ถือเป็น การดูหมิ่นกันชัด ๆ ที่เดียวละ อาทิเกี่ยวกับวิชาแกะสลักว่าอนาคตเมื่อเรียนสำเร็จแล้วคงไปมีอาชีพทำงานตามวัด หรือรับจ้างแกะสลักลายโอบบรรจจุฬ ฯลฯ ผู้พวกตนที่จะเป็นศิลปินใหญ่ไม่ได้ประกอบกับทางราชการได้ตั้งเปลี่ยนชื่อเป็น “แผนกช่างสิบหมู่” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการรักษาประเพณีดั้งเดิมสมัย ร. 5 ไว้อีกด้วย เลยเป็นสาเหตุกระทบกระเทือนจิตใจอย่างหนักทำให้เสียขวัญสิ้นหวังอลวนปั่นป่วนจนคุมกันแทบไม่ติด เดชะบุญยังโชคคืออยู่บ้างที่ท่านผู้ใหญ่ได้รีบประชุมเดือนสติปลอบใจ และชี้แจงให้เห็นความสำคัญของวิชายิ่งกว่าชื่อ ชื่อนั้นสำคัญไฉนเหตุการณ์ดังกล่าวจึงสงบเรียบร้อยเป็นปกติ เฮ้อ! ค่อยโล่งอกไปที่ ผู้เขียนจึงตั้งปณิธานไว้แต่วาระนั้นว่าจะต้องพยายามหาทางให้ปรากฏชื่อ “สถาปัตยกรรมไทย” ตามเดิมให้จงได้ไม่ว่าจะเป็นผลสำเร็จหรือไม่ก็ตาม ขออุทิศตัวเองเพื่อการศึกษา !

ปี่รุ่งขึ้นแผนกช่างสิบหมู่เริ่มศึกษาค้นคว้านักเรียนซึ่งพลาดหวังมาจากแผนกจิตรกรรมและประติมากรรม บ้างก็รู้สึกสนใจชื่อที่แปลกหูไม่เคยได้ยินและเด็กฝากมาสมทบอีก 6 คน พอดีโรงเรียนศิลปศึกษาขยายตัวเคลื่อนย้ายออกจากบริเวณมหาวิทยาลัยศิลปากร มาอยู่ที่ตึกของกระทรวงคมนาคมเดิม (ปัจจุบันเป็นโรงละครแห่งชาติ) ผู้เขียนก็ติดตามเป็นเสมือนคอยให้กำลังใจ ให้คำปรึกษาแนะนำกำกับดูแลอย่างใกล้ชิด ในช่วงนั้นมีการพาไปทัศน-

ศึกษายังสถานที่สำคัญ ๆ ในกรุงเทพฯ และตามต่างจังหวัดหลายครั้ง ระหว่างการเดินทางนักเรียนทุกคนได้รับความรู้ และชื่นบานสนทนากลมเกลียวกันทั่วหน้า

ในวันพิธีไหว้ครู ผู้เขียนได้ประพันธ์เพลงไทยทำนองนางนาค สำหรับร้องเล่นกัน เพื่อความบันเทิงใจและรำลึกพระคุณ มีเนื้อร้องดังนี้

ปวงข้าเจ้า เหล่าแผนก ช่างสิบหมู่
ทุกคน ร่วมใจ สมิสมร
ขอน้อมกาย วชิรจิต ประดิษฐ์กลอน
ไหว้ไตรรัตน์ อันบวร ทั่วโลก

พระคณิศ ผู้ทรง ประสิทธิ์ศิลป์
องค์บดินทร์ ปิ่นกรุง ผดุงเหล่า
คุณชนก ชนนี้ ที่เลี้ยงมา
และบรรดา อาจารย์ ทุกท่านเลย

แผนกช่างสิบหมู่ดำเนินการสอนมาด้วยดีเพียง 3 รุ่น มีนักเรียนนับจำนวนได้ถ้วนรวมทั้งหมด 17 คน ก็จำเป็นต้องยุบแผนกเพราะเกิดปัญหาด้านขาดตัวอาจารย์ผู้สอน ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญประการหนึ่ง และแสดงให้เห็นว่าทุกสิ่งไม่เที่ยงแท้แน่นอน มีเกิดขึ้นดำรงอยู่แล้วก็ย่อมสลายไปตามธรรมดาโลก

ใกล้สิ้นปี 2497 มีข่าวว่ากรมศิลปากรจะบรรจุศิษย์รุ่นแรกสำเร็จชั้นเตรียมปีที่ 2 แผนกช่างสิบหมู่ให้เข้ารับราชการตำแหน่งช่างจัตวา* ด้วยเห็นว่ามิพีมือความรู้เพียงพอจะทำงานได้แล้วไม่จำเป็นต้องเรียนถึงชั้นอุดมศึกษา ซึ่งแทนที่จะตื่นเต็นยินดีปรีดา กันก็เปล่า กลับเปรียบเหมือนพายูร้ายที่พัดกระหน่ำรุนแรงจนต้นมะขามริมสนามหลวงโค่นล้มเป็นคำรบสอง เพราะเขาเหล่านั้นล้วนมุ่งมั่นที่จะก้าวหน้าต่อไปอีกในฐานะนักศึกษา เพื่อให้บรรลุถึงจุดหมายปลายทางชั้นสูงสุดคือ ได้รับปริญญา-บัตรอันจะนำชื่อเสียงเกียรติยศมาสู่ตนเองและวงศ์

* ผลสุดท้าย กรมศิลปากรก็ได้บุคคลผู้มีคุณสมบัติเป็นทรัพย์สินทางปัญญาหลายคน ปฏิบัติงานรับใช้สังคม และประเทศชาติตามความต้องการ เข้าทำนองข้าช้าได้พำรำเลงงามยังงัยงั้น

ตระกูลเท่าที่ปัญหาความสามารถจะเอื้ออำนวยต่างพากันร้องขอให้ผู้เขียนช่วยเหลือหาช่องทางเพื่อศึกษาต่อ ผู้เขียนได้หวนคำนึงถึงความเจริญเติบโตของนักเรียนแผนกช่างสิบหมู่ หากไม่รีบดำเนินการตามที่ตั้งเป้าหมายไว้จะเป็นทุกข์อย่างมหันต์ ด้วยเห็นว่าไม่เป็นการยุติธรรมเลยในเมื่อนักเรียนช่างสิบหมู่ทุกคนก็มีภูมิรัฐสำเนาวิชาสามัญชั้นมัธยมปีที่ 6 และผ่านชั้นเตรียมอุดมศึกษามาเหมือนกัน แต่แล้วเหตุใดเลยจึงถูกจำกัดสิทธิมิให้ก้าวเข้าประตูมหาวิทยาลัยศิลปากรอย่างสมศักดิ์ศรี เสมอภาคเหมือนกับนักเรียนเตรียมจิตรกรรมและประติมากรรมซึ่งไม่ควรจะยอมหยุดอยู่แค่นั้นเป็นอันขาด คิดใคร่ครวญดีแล้วจึงวางแผนก่อตั้งคณะสถาปัตยกรรมไทยโดยดีคณะนักเรียนให้การสนับสนุนและได้ร่วมปรึกษาหารือกันทันที เพราะเวลาและโอกาสทองที่รอคอยด้วยความมุ่งมาดปรารถนาได้มาถึงแล้วชักช้าไม่ได้ !!

ระหว่างดำเนินการประชุมพิจารณาก่อตั้งคณะฯ ก็มีปัญหาอุปสรรคที่ต้องพิจารณาอยู่หลายประการ อาทิ ปัญหาเรื่องการจัดหาสถานที่เรื่องงบประมาณที่จะจัดสรรมาสนับสนุนปัญหาด้านจัดหาครูอาจารย์มาทำการสอน ตลอดจนการขนานนามคณะให้เหมาะสม ล้วนเป็นเรื่องใหม่ที่มีได้เคยเตรียมการไว้ล่วงหน้าทั้งสิ้น ทั้งยังต้องเจรจาปรับความเข้าใจกับบุคคลผู้คอยขัดขวางและพูดจาถากถางยับยั้งทั้งในและนอกวงการอีกด้วย ซึ่งทำความรำคาญให้เป็นอย่างมาก แต่ผู้เขียนก็ได้พยายามอดกลั้นยึดหลักขันติอดทนอดกลั้นเวลา ฝ่ายศาสตราจารย์ศิลป์ นั้นแสดงน้ำใจเมตตาสนับสนุนเป็นแรงผลักดันเต็มที่ ร่วมกับศาสตราจารย์ ม.จ. สุภัทรดิศ ดิศกุล ซึ่งกำลังรณรงค์ในการก่อตั้งคณะโบราณคดีอยู่เหมือนกัน นับว่าทั้งสองท่านนี้ได้ให้ความสนใจและมีอุปการคุณต่อคณะสถาปัตยกรรมไทยไม่น้อย ส่วนฝ่ายคัดค้านเห็นทำไมดีเลยเจ็บเสียนไป พุทโธเอ๋ย ! นึกว่าจะแน่สักแค่ไหน

และแล้วในที่สุดทุกอย่างก็ลงเอยด้วยความ

เรียบร้อยอย่างคาดไม่ถึง ดังจะขอคัดคำจารึกที่ประดับแท่นฐานด้านหลังอนุสาวรีย์ ศาสตราจารย์พระพรหมพิจิตร ซึ่งประดิษฐานอยู่ในมุขโถงชั้นล่างของคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มาลงไว้เป็นเกียรติประวัติ ณ ที่นี้

ประวัติความเป็นมาของ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

โดยที่รัฐบาลได้ตระหนักถึงความสำคัญในวิชาสถาปัตยกรรมไทย ซึ่งนับวันแต่จะสูญสลายไป และต้องการที่จะผดุงไว้ให้ดำรงคงอยู่ เพื่อเป็นการแสดงออกซึ่งวัฒนธรรมประจำชาติ อันสมควรสืบทอดไว้เป็นมรดก จึงได้เปิด คณะสถาปัตยกรรมไทยขึ้นในมหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน พุทธศักราช 2498 และแต่งตั้งให้ ศาสตราจารย์พระพรหมพิจิตร ดำรงตำแหน่งคณบดีคนแรก

เมื่อจัดตั้งคณะสถาปัตยกรรมไทยเป็นรูปเป็นร่างขึ้นแล้ว ได้พิจารณาเห็นว่า เพื่อให้นักศึกษา มีความรู้กว้างขวางไม่น้อยหน้าสถาบันอื่นใด จึงได้ติดต่อเชิญอาจารย์นายทหารจากโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้ามาสอนวิชาคณิตศาสตร์ 2 นาย ส่วนอาจารย์ฝ่ายศิลปะนั้นแล้วก็หาไปเอา “ข้าราชการที่ว่างราชการมาช่วยสอนนักศึกษา” ดังเช่นที่เคยเข้าใจกันไม่ ความจริงแล้วท่านเหล่านั้นล้วนเป็นผู้ทรงคุณวุฒิทางสาขาวิชาการต่าง ๆ และเป็นศิษย์ของพระพรหมพิจิตร ซึ่งยินดีเต็มใจรับใช้งานของอาจารย์ด้วยความเคารพนับถือ หรือที่กล่าวว่า “บางทีผู้สอนก็ให้นักเรียนชั้นสูง ไปสอนชั้นต่ำ” (ซึ่งอาจเป็นไปได้บ้างในบางกรณี) ก็ตาม สำหรับสภาพห้องเรียนในระยะแรกเริ่มเป็นอย่างไรนั้นมิผู้อื่นเขียนบรรยายไว้อย่างละเอียดพร้อมทั้งลงภาพถ่ายประกอบด้วยแล้ว และผู้เขียนได้ให้คำขวัญลงพิมพ์ในหนังสือต้อนรับห้องใหม่ประจำปี 2498 ว่า

“จงก้าวหน้า อย่าหยุดยั้ง” ตอนกลางคืนมีการแสดงวีวีวูดมโนห์รา โดยนักเรียนแผนกช่างสิบหมู่บรรยายภาครื่นเริงสนุกสนานประทับใจมาก ผู้เขียนเชื่อว่าทุกท่านซึ่งร่วมอยู่ในงานวันนั้นคงจำกันได้

ล่วงมาไม่นานเกิดวิกฤติการณ์ร้ายแรงมีนักศึกษาคณะอื่นยกพวกมาก่อเหตุสำแดงเดชวิ่งไล่กวัดตึกบालกันเอิกเกริกเรียวกวรา เป็นมหรรรรมกีฬาฉลอง 25 พุทธศตวรรษ ทั้งนี้ก็เนื่องจากครตศิลป์ไม่กินกันนั่นแหละ และมีคนสมองวิปริตหวังเห็นความฉิบหายวอดของผู้อื่น เป็นความสุขหฤหรรษ์ช่วยสงเคราะห์โยนดุ้นแหลมลงมาให้เป็นอาวุธคู่มือ ผู้เขียนรีบเข้าระงับเหตุร้ายครั้งนั้นร่วมกับประธานนักศึกษา คราะหัดีนักหนาที่รอดปลอดภัยได้รับการยกเว้น ไม่ยกกะโดนลูกหลงเป็นรางวัล แจกพอทสมนาคุณก็นับว่าเป็นบุญโขแล้ว แต่นักศึกษาคณะสถาปัตยกรรมไทยบาดเจ็บหลายคนทีเดียว

ยังไม่ทันจะหายเหนื่อยดีเอาอีกแล้วซี คราวนี้หันมาทะเลาะเบาะแว้งกันเองในคณะฯ ระหว่างนักศึกษาที่มาจากช่างก่อสร้างอุเทนถวายกับพวกช่างสิบหมู่เดิม สาเหตุที่ขัดแย้งก็คือระดับภูมิรู้ไม่เท่าเทียมกัน ผู้เขียนต้องทำหน้าที่เป็นท้าวมาสิวราชไกลเกลี่ยประสานให้รักใคร่ปรองดอง ไม่ควรจะแตกแยกสามัคคีด้วยเรื่องจิบจ้อยเพียงเท่านี้ จงร่วมมือผนึกกำลังกันไว้ให้แข็งแรง เพราะเพ็งตั้งคณะฯ มาได้ไม่เท่าไร อาจมีผู้ไม่ประสงค์ดีคอยจับตามองความเคลื่อนไหวอยู่ เกลือกพลั้งพลาดสิ่งใดลงไปแล้วจะพลอยถูกทัตดมซ้ำเติมเอาได้ นะนั่น !

อ้อ... ขออนุญาตเล่าแทรกไว้สักหน่อย ครั้งหนึ่งผู้เขียนถูกนักศึกษาพาลซึ่งไม่เข้าใจในเรื่องการบริหาร บังอาจร้องเรียนคณบดีกล่าวหาว่าผู้เขียนเป็นตัวจัญไรที่ทำให้คณะสถาปัตยกรรมไทยเสื่อมโทรม เมื่อได้สวนแล้วไม่มีมูลความจริงแต่อย่างใด นี่หรือคือรางวัลความไม่ชอบที่ได้รับ ! รู้สึกเสียใจท้อแท้เกิดความเบื่อหน่ายอยากจะทำอะไรแล้วซี

แต่ยังอดห่วงใยผู้ที่ไม่รู้โอ้โน้อเห็นไม่ได้ อีกประการหนึ่งมาตริกตรองดูอีกทีว่าไหน ๆ เราก็ได้อุตสาหกรรมพยายามก่อตั้งมาแต่แรกด้วยความยากลำบาก แล้วจะมาด่วนทอดทิ้งไปเสียได้อย่างไร จึงอดทนและให้อภัยแก่เขาผู้นั้นจนถึงบัดนี้ก็เถอะ

ต่อมา มหาวิทยาลัยศิลปากรได้พิจารณาเห็นสมควรปรับปรุงหลักสูตรการสอนของคณะสถาปัตยกรรมไทย ซึ่งเน้นหนักเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมแบบโบราณเป็นหลักใหญ่ ให้กว้างขวางสอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน โดยเพิ่มวิชาการทางสถาปัตยกรรมแบบสากลและเทคโนโลยีสมัยใหม่ อันสามารถอำนวยความสะดวกแก่ประเทศชาติมากยิ่งขึ้นควบคู่กันไป... และได้ยืมตัวศาสตราจารย์ อันนิมมานเหมินท์ จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมารับช่วงเป็นคนบติ สืบแทนศาสตราจารย์พระพรหมพิจิตร ซึ่งขอลาออกจากตำแหน่งคนบติเนื่องจากสุขภาพไม่สมบูรณ์ตั้งแต่ พ.ศ. 2501

ครั้นผู้เขียนเห็นว่าคณะสถาปัตยกรรมไทยมีหลักฐานมั่นคงเป็นปีกแผ่น หลังจากที่ได้สู้บากบั่นฟันฝ่าอุปสรรคนานัปการเพื่อลูกศิษย์ทุกคนมานานเข้า จนกระทั่งบรรลุผลสำเร็จอย่างงดงามในบ้านปลายรวมทั้งได้เขียนบทความเรื่อง “7 ปี แห่งวิวัฒนาการของคณะสถาปัตยกรรมไทย” ขึ้นไว้เป็นอนุสรณ์ มีผู้ใดพบเห็นและได้อ่านกันบ้างไหม ? หรือว่าถูกโยนทิ้งลงถังขยะไปแล้วกระมัง ! แต่อย่างไรก็ตามผู้เขียนก็ยังมีความปลาบปลื้มปิติและภาคภูมิใจอย่างยิ่ง ที่สามารถส่งเสริมให้บรรดาศิษย์ที่รักของตนประสบความสำเร็จสูงสุดในการศึกษา ได้รับพระราชทานปริญญาตรีศิลปบัณฑิต (สถาปัตยกรรมไทย) สมดังมโนปรารถนาก่อนที่จะวางมืออำลาชีวิตอาจารย์กลับมารับหน้าที่เป็นข้าราชการประจำกองหัตถศิลป์ กรมศิลปากรตามเดิม

หมายเหตุ ท่านผู้อ่านใคร่ทราบว่าคุณเขียนเป็นใครโปรดค้นคว้าสอบถามเอาเถิดไม่ยากหรอก